

УДК 378. 14: 371 212. 51: 371. 13 (045)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Тетяна ОДНОЛЄТОК

*Інститут фізичної культури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка*

Анотація. У статті розглядаються особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури визначено стан цієї проблеми в сучасних наукових дослідженнях, з'ясовано категоріальну сутність понять “стиль”, “індивідуальний стиль діяльності”, “індивідуальний стиль професійної діяльності”, розкрито специфіку його формування у майбутніх учителів фізичної культури.

Ключові слова: індивідуальний стиль, професійна діяльність, учитель, фізична культура.

Постановка проблеми. На етапі інтеграції України до європейського освітнього простору пріоритетним завданням, що стоїть перед вищими навчальними закладами педагогічного спрямування, є підготовка вчителя нової генерації. Підготовка такого вчителя сьогодні не можлива без урахування його особистісних якостей, без формування у нього власного ефективного стилю діяльності. Підґрунтя формування індивідуального стилю діяльності закладається у стінах вищого навчального закладу, і від того, наскільки воно буде міцним, залежить продуктивність подальшої діяльності вчителя, ефективність його виховного впливу на учнів.

Сьогодні, незважаючи на значну увагу науковців до проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури, питання формування їх індивідуального стилю професійної діяльності (ІСПД) поки що залишається нерозв'язаним. Більшість викладачів і студентів знайомі з основами цього процесу поверхнево, не мають належної теоретичної підготовки і відповідних умов для його формування. Унаслідок цього випускники фізкультурних ВНЗ, маючи ґрунтовну спеціальну підготовку, часто бувають невідповідними до установлення зв'язків з учнями, припускаються серйозних прорахунків і помилок в організації навчально-виховного процесу і через це втрачають інтерес до подальшої роботи за фахом або ж здійснюють її не ефективно. У зв'язку з цим, дослідження проблеми формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури сьогодні, на нашу думку, є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему формування індивідуального стилю діяльності досліджували вітчизняні та закордонні науковці. Вагомий внесок у розвиток цього поняття здійснили психологи (А. Адлером, Б. Тепловим, В. Мерліном, Є. Клімовим, А. Марковою, В. Сластьоніним, Є. Ільїним), педагогами (Ю. Самаріним, С. Гончаренко), філософами (О. Устюгова, М. Щукіним). Сьогодні науковці розглядають різні аспекти індивідуального стилю, зокрема, це питання його формування, корекції, виокремлення рівнів розвитку. Так, теоретико-методологічні основи проблематики когнітивного і творчого стилів розкрито в наукових розробках В. Дружиніна, І. Зимньої, Н. Кузьміної; стилі педагогічного керівництва та спілкування досліджували Н. Бордовська, І. Зязюн, В. Кан-Калик; індивідуальний стиль професійної діяльності – Ж. Ковалів, О. Шпортун; індивідуальний стиль педагогічної діяльності – З. Вяткіна, І. Зимня, І. Вохмяніна та ін.

Однак серед вивчених джерел відсутні спеціальні наукові розробки, присвячені теоретичному обґрунтуванню та методичному опрацюванню процесу формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Мета роботи полягає у вивченні особливостей формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання дослідження:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури визначити стан проблеми формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури в сучасних наукових дослідженнях.

2. З'ясувати категоріальну сутність понять “стиль”, “індивідуальний стиль діяльності”, “індивідуальний стиль професійної діяльності”.

3. Розкрити специфіку формування ІСПД у майбутніх учителів фізичної культури.

Результати досліджень та їх обговорення. Вивчаючи проблему формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури, вважаємо за доцільне звернутися до аналізу таких понять, як “стиль”, “індивідуальний стиль діяльності”, “індивідуальний стиль професійної діяльності”.

У найширшому значенні поняття “стилю” подано у філософії та визначається як “характерна фізіономічна єдність будь-якого явища людського життя та діяльності, типова форма його зовнішнього вираження” [8, 135].

У психологічному аспекті “стиль” – це спосіб існування чого-небудь, який відрізняється сукупністю своєрідних прийомів [9, 507].

У педагогіці стиль розглядається як “відносно стійка сукупність характеристик і повторюваних рис людини, які виявляються у її мисленні, поведінці, спілкуванні”. На думку С. Гончаренка, стиль виробляється під час теоретичного і практичного освоєння людиною навколишньої дійсності і передбачає, з одного боку, гнучке пристосування до неї, з другого – її революційну зміну. У стилі проявляються здібності, характерологічні риси та звички особистості [2, 320].

Термін “стиль” у науковий обіг уперше ввів австрійський психолог Альфред Адлер 1927 року для пояснення своєрідності життєвого шляху особистості. Це поняття автор розумів як сукупність індивідуальних рис, особливостей поведінки та життєвих завдань людини, спрямованих на маскування та компенсацію власних індивідуальних дефектів, на подолання комплексу неповноцінності [4].

У працях інших західних учених подано підхід до розуміння стилю, що значно відрізняється від поглядів А. Адлера. Так, американський психолог Г. Олпорт запропонував використовувати це поняття для пояснення численних функціональних психологічних проявів. Він вважав, що мотиваційні риси особистості мають спрямоване, а стильові риси – інструментальне значення і визначають способи поведінки, за допомогою яких людина досягає поставлених завдань. Р. Стагнер під стилем розумів узагальнювальні схеми перцептивних актів і форм реагування окремої особистості.

Аналіз підходів, ідей і точок зору закордонних учених дозволяє зробити висновок про те, що стиль розглядали у двох аспектах: як характеристику індивідуальних стратегій системи проміжних цілей (А. Адлер); як систему операцій, що визначаються індивідуальними властивостями особистості (Г. Олпорт).

У вітчизняній психології одним із перших стиль як спосіб успішного виконання діяльності, що залежить від здібностей людини, почав вивчати Б. Теплов. Його ідеї отримали продовження в дослідженнях інших радянських вчених В. Мерліна та Є. Клімова, які у 60-х роках ХХ століття розробили поняття “індивідуальний стиль діяльності”. У вузькому розумінні це поняття вони тлумачили як стійку систему засобів діяльності, обумовлену типологічними особливостями суб'єкта, у широкому – як індивідуально-своєрідну систему психологічних властивостей, які свідомо або стихійно використовує людина для найкращого урівноваження своєї індивідуальності з зовнішніми умовами діяльності [7, 166-167].

Сучасний український педагог Л. Андрощук індивідуальний стиль діяльності визначає як “модель діяльності, яка базується на сукупності різнорівневих властивостей індивідуальності і забезпечує активне становлення людини в суспільстві на засадах самоактуалізації, творчої самореалізації, суспільної діяльності в межах особистісного креативного вибору” [1].

Індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя прийнято розуміти як своєрідний самопрояв його особистості в педагогічній діяльності через усталену систему засобів і прийомів, що утворюють особистісну систему дій [5, 8].

У зв'язку з різноманітністю професійних обов'язків і великим вольовим напруженням, яке доводиться витримувати вчителю фізичної культури, його професію зараховують до низки найважчих і найскладніших педагогічних спеціальностей [10, 175].

Слід зазначити, що особливості діяльності вчителя фізичної культури зумовлені насамперед специфікою проведення уроків. Заняття з фізичного виховання проводяться у спортивному залі, на майданчику, стадіоні, у басейні, у лісі, часто з використанням різного інвентарю і складного устаткування, з різними віковими групами дітей, у зв'язку з чим підвищується важливість організаційних заходів під час підготовки до занять.

Успішність професійної діяльності вчителя фізичної культури та досягнення високого рівня педагогічної майстерності залежать не тільки від якості оволодіння певною сумою знань у відповідній галузі, а й значною мірою від рівня сформованості власного ефективного стилю діяльності.

Сформувати індивідуальний стиль – значить віднайти для себе найбільш раціональні, прийнятні способи дій, створити свою "Я-концепцію" та стратегію професійної діяльності.

На процес формування ІСПД майбутнього вчителя фізичної культури впливають різні чинники. Зокрема, такими чинниками можна вважати індивідуальні властивості особистості (статеві-вікові, індивідуально-психологічні); задатки (потенційні можливості, які сприяють розвитку більшості анатомічних, деяких фізіологічних і окремих психічних властивостей людини); здібності (загальні та спеціальні); умови діяльності; соціальні чинники (вплив групи, кафедр, що здійснюють підготовку; умови життя) тощо.

На важливості врахування індивідуально-особистісних характеристик учителя, досвіду його роботи та характеру вимог, які висуває до нього педагогічний колектив, наголошують також психологи А. Маркова та А. Ніконова [6].

На думку Ж. Ковалів, основу формування ІСПД становлять саме здібності вчителя, які виявляються через систему його власних професійно-методичних модифікацій у педагогічній взаємодії.

Учителю фізичної культури недостатньо володіти лише загальними здібностями. Важливими для нього є і спеціальні здібності, які допомагають йому швидше оволодівати професійною майстерністю, ефективно здійснювати фізичне виховання школярів.

Психолог Є. Ільїн підкреслює, що саме різні прояви здібностей дають відмінність у досягненні результатів, що навіть раціональний стиль діяльності не може компенсувати відсутність здібностей. Але існування стилю все ж дуже важливе, тому що від рівня його сформованості залежить можливість прояву саме тих здібностей, які високо розвинуті [3].

Стиль повинен формуватися не стихійно, як це буває найчастіше, а цілеспрямовано, з урахуванням усіх тих інноваційних тенденцій, що панують в освітній системі; сучасних суспільних вимог, що висуваються до особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Становлення особистісної стратегії дій вчителя фізичної культури, на нашу думку, відбуватиметься творчо й інтенсивно за таких педагогічних умов: діагностика стану сформованості індивідуального стилю професійної діяльності; виявлення комплексу причин, умов і чинників, що впливають на його формування; активізація діяльності педагогів щодо розвитку і самовдосконалення своїх індивідуальних якостей; стимулювання майбутніх учителів до свідомої роботи над собою, до досягнення успіху у професійній діяльності.

Висновки

1. Незважаючи на значну увагу науковців до проблеми підготовки майбутніх учителів фізичної культури, питання формування їх індивідуального стилю професійної діяльності, поки що залишається нерозв'язаним.

2. З аналізу складових поняття "індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя" зрозуміло, що воно характеризується внутрішніми та зовнішніми ознаками. В першому випадку йдеться про індивідуально-психологічні характеристики особистості вчителя, які

складають його неповторність, своєрідність, унікальність. У другому – про систему способів і прийомів діяльності, які вчитель реалізовує в навчально-виховному процесі.

3. Предметна специфіка діяльності вчителя значно впливає на особливості становлення його індивідуального стилю професійної діяльності.

У подальших дослідженнях передбачається вивчення структури індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури.

Список літератури

1. *Андрошук Л. М.* Формування індивідуального стилю діяльності майбутнього вчителя хореографії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Андрошук Людмила Михайлівна. – Умань, 2009. – С. 21.

2. *Гончаренко С. У.* Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

3. *Ильин Е. П.* Стиль деятельности: новые подходы и аспекты / Е. П. Ильин // Вопросы психологии. – 1988. – № 6. – С. 85–93.

4. *Климов Е. А.* Индивидуальный стиль деятельности (в зависимости от типологических свойств нервной системы) / Е. А. Климов. – Казань : Изд-во КГУ, 1969. – С. 8.

5. *Ковалів Ж. В.* Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів гуманітарного профілю : автореф. дис... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Ж. В. Ковалів. – 2005. – 23 с.

6. *Маркова А. К.* Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А. К. Маркова, А. Я. Никонова // Вопросы психологии. – 1987. – № 5. С. 40–48.

7. *Мерлин В. С.* Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М. : Педагогика, 1986. – 256 с.

8. *Философский энциклопедический словарь* / [под ред.] : Л. Ильичев, И. Федосеев, С. Ковалев, В. Панов]. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

9. *Шапар В. Б.* Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Б. Шапар – Х. : Прапор, 2007. – 640 с.

10. *Шиян Б. М.* Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2002. – Т. 2. – 248 с.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Татьяна ОДНОЛЕТОК

Институт физической культуры

Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования индивидуального стиля профессиональной деятельности будущих учителей физической культуры. На основе анализа философской, психолого-педагогической литературы определено состояние данной проблемы в современных научных исследованиях, выяснена категориальная сущность понятий „стиль” „индивидуальный стиль деятельности”, “индивидуальный стиль профессиональной деятельности”, раскрыта специфика его формирования у будущих учителей физической культуры.

Ключевые слова: индивидуальный стиль, профессиональная деятельность, учитель, физическая культура.

**THE FEATURES OF INDIVIDUAL STYLE FORMATION
OF FUTURE PHYSICAL CULTURE TEACHER'S PROFESSIONAL WORK**

Taty'ana ODNOLETOK

*Physical Culture Institute
Makarenko Sumy State Pedagogical University*

Annotation. The article Features of individual style formation of future physical culture teacher's. On the basis of of phylosophical, psychological, pedagogical literature analysis pointed out the way of this problem in the modern scientific investigations marked out, the categories of "style", "individual work style", "individual professional work style" the made up, features of its formation in future physical culture teachers.

Key words: individual style, professional work, teacher, physical culture.